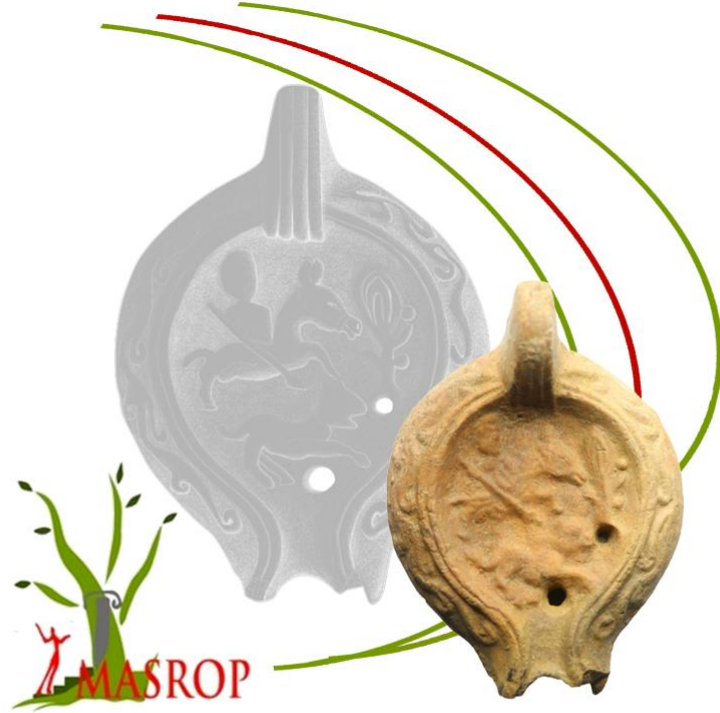

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

MASROP E-Dergi
Cilt 17.1
Nisan 2023

© MASROP E-Dergi, 2023

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi
MASROP E-Dergi

E-Journal Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians and Conservator-Restorers

MASROP E Dergi Ulusal Hakemli bir elektronik dergidir

MASROP E Dergi is a National Refereed Journal

Türkçe olarak yılda 2 sayı (Nisan ve Kasım) yayınlanır
Published in Turkish annually in two issues (April and November)

Elektronik Site Sorumlusu / Web and Graphic Design
Selçuk Öztürk

E-Dergi Tasarım / E-Journal Design
Öğr. Gör. (MA) Ceren Baykan (TÜ); Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ)

Posta Adresi / Address
Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, I.
Bina, Kat 1, oda nu.: 106, Klasik Arkeoloji Laboratuvarı, Güllapoğlu Yerleşkesi
22030, Merkez / Edirne

Telefon / Phone
0-284-235 95 27 Dâhili: 1202

E-posta Adresi / E-mail
masrop.e.dergi@gmail.com

İnternet Adresi / Web Address
<http://www.masrop.org>
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/masrop>

ISSN: 1307-4008

Ön Kapak Tasarım
Ceren Baykan (TÜ)

Kapak Fotoğrafi
Dergimizin bu sayısındaki TEKOCAK, M. - SAHAR, İ., “Anemurium 2018-2021 Yılı Kazılarında Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil” makalesinin Resim 3a görseli kullanılarak tasarlanmıştır.

Cilt 17 Sayı 7 NİSAN 2023

Yayımlanan makalelerin yayın hakkı saklıdır. MASROP E-Dergi’de yer alan makaleler (tekil veya toplu şekilde) basılı olarak çoğaltılamaz veya yayımlandığı sitelerden indirilerek, ticari veya başka bir amaçla dijital platformlarda paylaşamaz. **Yayın etiği açısından yazarların (indirdiği pdf dosyayı doğrudan yüklemesi değil),** personel sayfalarında ve *academia.edu* ve *researchgate.net* gibi açık akademik veri tabanlarında **makalesinin yayımlandığı sayfanın uzantısını yüklenerek dosya ulaşımı vermesi uygundur.** Bilimsel yayınlarda kaynak gösterilerek alıntı halinde kısmi kullanımlar mümkün olmakla birlikte görsellerinin başka yayında kullanımı makale yazarının, görsel sahibinin özel iznine bağlıdır. Makalelerin yazın ve görsel içeriğinin etik ve yasal sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. MASROP E-Dergi makalelerinin görselleri aksi belirtilmediği ve kaynak gösterilmediği sürece makalenin yazarına aittir.

© MASROP E-Dergi, 2023

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ) *Baş Editör*

Doç. Dr. Ergün Karaca (TÜ) *Editör*

Ceren Baykan (TÜ) *Yayın Editörü*

Uğur Alanyurt (MSGSÜ) *Yardımcı Yayın Editörü*

Onursal Yayın Kurulu / Honorary Editorial Board

Oktay Ekinci Onursal Başkan / *Honorary Chief Editor (Vefat 2013)*

Prof. Dr. Belkıs Dinçol (İÜ emekli)

Prof. Dr. Turan Efe (Şeyh Edebali Ü emekli)

Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İÜ emekli)

Prof. Dr. Nuran Şahin (Ege Ü emekli)

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (İÜ emekli)

Dr. Işık Şahin (TÜ emekli)

Dr. Aksel Tibet (İFEA İstanbul / Vefat 2019)

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ) - *Antik Çağ Arkeolojisi Alan Editörü*

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü) - *Antropoloji Alan Editörü*

Prof. Dr. Gülgün Yılmaz (TÜ) - *Sanat Tarihi Alan Editörü*

Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü) - *Önasya Arkeolojisi Alan Editörü*

Doç. Dr. Aliye Erol Özdzibay (İÜ) *Nüvizmatik Alan Editörü*

Doç. Dr. Emma Louise Baysal (Ankara Ü) - *İngilizce Dil Editörü*

Doç. Dr. Nil Orbeyi (MSGSÜ) - *Mimarlık Alan Editörü*

Doç. Dr. Hasan Peker (İÜ) - *Hittoloji Alan Editörü*

Doç. Dr. Fatma Banu Uçar Çakan (İÜ) - *Koruma Onarım Alan Editörü*

Dr. Alper Yener Yavuz (Mehmet Akif Ersoy Ü) - *Paleoantropoloji Alan Editörü*

Dergimiz *Academic Search Complete, EBSCO, Academic Journal Index, WorldCat* ve *ASOS* gibi alan indekslerinde taranan “Alan İndeksleri Tarfından Taranan Hakemli Dergi” konumundadır ve Dergipark (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/masrop>) ve ana siteden (<http://masrop.org/>) eş zamanlı yayımlanmaktadır.

Hakem Danışma Kurulu / Advisory Board

Unvan ve soyadı alfabetik / Title and surname alphabetic

Prof. Dr. Sennur Akansel (TÜ) Prof. Dr. Serdar Aybek (Celal Bayar Ü)
Prof. Dr. Daniş Baykan Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın (İÜ)
Prof. Dr. Demet Binan (MSGSÜ) Prof. Dr. Özlem Çevik (TÜ)
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İÜ) Prof. Dr. Serra Durugönül (Mersin Ü)
Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü) Prof. Dr. Bekir Eskici (Gazi Ü)
Prof. Dr. Timur Gültekin (Ankara Ü) Prof. Dr. Gül Gürtekin Demir (Ege Ü)
Prof. Dr. Gül Işın (Akdeniz Ü) Prof. Dr. Kaan İren (Muğla Sıtkı Koçman Ü)
Prof. Dr. Necmi Karul (İÜ) Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem (MSGSÜ)
Prof. Dr. Gülriz Kozbe (Batman Ü) Prof. Dr. Sevgi Lökçe (Atılım Ü)
Prof. Dr. M. Sacit Pekak (Hacettepe Ü) Prof. Dr. Gürcan Polat (Ege Ü)
Prof. Dr. Hamdi Şahin (İÜ) Prof. Dr. Gülsün Umurtak (İÜ)
Prof. Dr. Ahmet Yaraş (TÜ) Prof. Dr. Gülgün Yılmaz (TÜ)

Doç. Dr. Selim Ferruh Adalı (Ankara Sosyal Bilimler Ü) Doç. Dr. N. Çiçek Akçıl Harmankaya (İÜ)
Doç. Dr. Çiler Altınbilek Algül (İÜ) Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü)
Doç. Dr. Emma Louise Baysal (Ankara Ü) Doç. Dr. Adnan Baysal (Ankara Ü)
Doç. Dr. Yener Bektaş (Ahi Evran Ü) Doç. Dr. Başak Boz (TÜ)
Doç. Dr. Arzu Demirel (Mehmet Akif Ersoy Ü) Doç. Dr. Yeşim Doğan (Ankara Ü)
Doç. Dr. Emre Erdan (AMÜ) Doç. Dr. Cevdet Merih Ereğ (Gazi Ü)
Doç. Dr. Kenan Eren (MSGSÜ) Doç. Dr. Melda Ermiş (İÜ)
Doç. Dr. Aliye Erol Özdzızbay (İÜ) Doç. Dr. Lale Doğer (Ege Ü)
Doç. Dr. Bülent Genç (Mardin Artuklu Ü) Doç. Dr. İlkan Hasdağlı (TÜ)
Doç. Dr. Gökhan Kağmıcı (Katip Çelebi Ü) Doç. Dr. Hatice Kalkan (Tekirdağ N. Kemal Ü)
Doç. Dr. Semiha Kartal (TÜ) Doç. Dr. Erkan Konyar (İÜ)
Doç. Dr. Hüseyin Köker (Süleyman Demirel Ü) Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (Akdeniz Ü)
Doç. Dr. Nil Orbeyi (MSGSÜ) Doç. Dr. Aşkım Özdzızbay (İÜ)
Doç. Dr. Hüseyin Sami Öztürk (Marmara Ü) Doç. Dr. Hasan Peker (İÜ)
Doç. Dr. Müjde Peker (İÜ) Doç. Dr. Deniz Sarı (Bilecik Şeyh Edebali Ü)
Doç. Dr. Nazire Papatya Seçkin (MSGSÜ) Doç. Dr. Ayça Tiryaki (İÜ)
Doç. Dr. Özgür Turak (İÜ) Doç. Dr. Murat Türkteki (Şeyh Edebali Ü)
Doç. Dr. Fatma Banu Uçar Çakan (İÜ) Doç. Dr. Özgü Çömezoğlu Uzbek (İÜ)
Doç. Dr. Derya Yalçıklı (Çanakkale 18 Mart Ü) Doç. Dr. Nalan Damla Yılmaz Usta (S. Demirel Ü)
Doç. Dr. Aslıhan Yurtsever Beyazıt (İÜ)

Dr. Ahmet İhsan Aytek (Mehmet Akif Ersoy Ü)
Dr. Baki Demirtaş (TÜ)
Dr. Burcu Kırmızı (Yıldız Teknik Ü)
Dr. Serdar Mayda (Ege Ü)
Dr. Hüseyin Murat Özgen (MSGSÜ)
Dr. Veysel Tolun (ÇOMÜ)
Dr. Fuat Yılmaz (TÜ)

Dr. Mustafa Bilgin (Afyon Kocatepe Ü)
Dr. Öznur Gülhan (Ankara Ü)
Dr. Ergün Karaca
Dr. Alptekin Oransay (Anadolu Ü)
Dr. Feyzullah Şahin (İzmir Demokrasi Ü)
Dr. Alper Yener Yavuz (Mehmet Akif Ersoy Ü)
Dr. S. Melike Zeren Hasdağlı (TÜ)

Cilt 17 Sayı 1 Nisan 2023 Hakemleri

Prof. Dr. Serdar AYBEK (DEÜ)
Doç. Dr. Elçin DOĞAN GÜRBÜZER (EÜ)
Doç. Dr. Müjde PEKER (İÜ)

Prof. Dr. Murat FIRAT (SDÜ)
Doç. Dr. Eda GÜNGÖR ALPER (DEÜ)
Dr. Ömer Can YILDIRIM (ÇOMÜ)

İçindekiler

MASROP E-Dergi Künye	ii
MASROP E-Dergi Yayın Kurulu / <i>Editorial Board</i>	iii
MASROP E-Dergi Hakem Danışma Kurulu / <i>Advisory Board</i>	iv
İçindekiler	v
Editörden	vi
Araştırma Makalesi	
Mehmet TEKOCAK, İpek SAHAR	1-19
<i>Anemurium 2018-2021 Yılı Kazılarında Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil A Group of Terracotta Lamps found during the 2018-2021 Excavations at Anemurium</i>	
Kitap / Yayın Tanıtımı	
Halil ÖZKAN	20-21
<i>Kitap Tanıtımı; Paul Stephenson, Yeni Roma Doğu'daki Roma İmparatorluğu (395-700), Çev. B. Bayram, Kronik, İstanbul, 2023, + 525 sayfa + 30 Figür, 30 Levha, 14 Harita, Karton kapak, ISBN: 9786256989245</i>	

Editörden

Dergimizin 2023 Nisan sayısında biri araştıma makalesi, diğeri kitap tanıtımı olmak üzere iki makale okuyucularımıza sunulmuştur. “Anemurium 2018-2021 Yılı Kazılarında Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil” adlı araştıma makalesinde Dağlık Kilikya’nın önemli liman kentlerinden biri olan Anemurium’un Merkez Hamamı, KüçükHamam ve Nekropol Kilisesi kazılarında bulunan ve MS 4. yüzyıl ile MS 7. yüzyıla tarihlenen kandiller ele alınmıştır. 2023 Nisan sayısının işleyişine ve sürecine katkı sağlayan yazarlarımız ve hakemlerimizte teşekkür ederiz.

Edirne, Nisan 2023

Araştırma Makalesi

Anemurium 2018-2021 Yılı Kazılarında Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil
A Group of Terracotta Lamps found during the 2018-2021 Excavations at Anemurium

Mehmet Tekocak*, İpek Sahar**

Öz

İnsanoğlu aydınlatma gereksinimini, ilk olarak gün ışığından faydalanma ve ateş yakma ile daha sonra da meşale, kandil ve mum gibi araç-gereçlerle gidermiştir. Kandiller, hemen her dönemde çağın ihtiyaçları ve sanatına göre değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın konusu, Dağlık Kilikya Bölgesi'nin en önemli merkezlerinden ve liman şehirlerinden birisi olan Anemurium'da 2018-2021 yılları arasında sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarında ele geçen pişmiş toprak kandillerdir. İncelenen kandillerin büyük çoğunluğu Merkez (III 5) Hamamı, geriye kalanlar ise Küçük (III 15) Hamam ve Nekropol Kilisesi kazılarında elde edilmiştir. Bu çalışmada 9 adet kandil incelenmiş olup bunlardan altısı kalıp, üçü de çark yapımıdır. Kalıp yapımı kandiller grubunda üç farklı tip tespit edilmiş olmasına karşın çark yapımı kandillere ait sadece tek bir tipe rastlanmıştır. Kalıp yapımı kandillerden; Tip I (Atlante Tip VIII B)'e ait tek örnek, Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri)'ye ait 3 örnek ve Tip III (Vessberg Tip 20)'e ait 2 örnek, çark yapımı kandiller grubunda ise Anemurium üretimi olduğu düşünülen Tip IV'e ait 3 örnek bulunmaktadır. Kalıp yapımı kandillerde figürlü, bitkisel ve geometrik bezemeler görülmesine karşın çark yapımı örneklerde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmaz. Değerlendirilen kandillerden en erken tarihlili olanı MS 4. yüzyılın sonuna ait Tip I (Atlante Tip VIII B) olup diğerleri ise MS 5.-7. yüzyıl aralığına ait örneklerden oluşmaktadır. Bu veriler doğrultusunda Anemurium'da yaklaşık % 67'lik bir oranla kalıp yapımı kandil tercihinin ön planda olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Anemurium, Kandil, Pişmiş Toprak, Aydınlatma Araçları, Kilikya

Abstract

Humanity need for lighting, first benefiting from daylight and lighting a fire, and then torch, oil lamp and candle etc. resolved with tools. In almost every period, lamps appear in different forms according to the needs and art of the age. The subject of the study is the terracotta lamps which found during the archaeological excavations carried out between 2018-2021 in Anemurium, one of the most important centers and harbor cities of the Rough Cilicia. The majority of the examined lamps were obtained from the excavations of the Central (III 5) Bath and the rest from the Small (III 15) Bath and Necropolis Church. In this study nine lamps were examined, six of which were mold-made and three were wheel-

* Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Alaeddin Keykubat Kampüsü, 42075-Konya/TÜRKİYE. Anemurium Antik Kenti Kazı Başkanı. E-Posta: mtekocak@yahoo.com. Orcid No: 0000-0002-6923-4230.

** İpek SAHAR, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Uzmanı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara/Türkiye. E-posta: ipek.sahar@ktb.gov.tr. Orcid No: 0000-0001-5769-4523.

Bu çalışma; 30.04.2018 tarihli ve 2018/11704 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Selçuk Üniversitesi adına sürdürülen “Anemurium Antik Kenti Kazısı” kapsamında hazırlanmıştır. Anemurium Kazısı çalışmaları T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmektedir. Söz konusu bu makale; Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan “Anemurium Antik Kenti 2018-2021 Yılı Kazılarında Bulunan Kandiller” başlıklı tezden oluşturulmuştur.

Makale Gönderim Tarihi: 03.04.2023

Yayına Kabul Tarihi: 18.04.2023

made. Although three different types were identified in the mold-made lamps group; only one type of wheel-made lamps were found. There is only one example of Type I (Atlante Type VIII B), three examples of Type II (Vessberg Type 19 (Oziol 4th Series) and two examples of Type III (Vessberg Type 20), and three examples of Type IV, which is thought to be produced in Anemurium. Although figural, floral and geometric decorations are observed on the mold-made lamps, no ornamental elements are found on the wheel-made examples. The earliest of the evaluated lamps is Type I (Atlante Type VIII B), dating to the end of the 4th century AD, while the others belong to the 6th-7th centuries AD. These data show that the preference for mold-made lamps were prominent in Anemurium with a rate of approximately 67 percent.

Keywords: Anemurium, Lamp, Terracotta, Lighting Tools, Cilicia

Giriş

Dağlık Kilikya Bölgesi'nin (Kilikia Tracheia/Aspera) en önemli liman kentlerinden birisi olan ve stratejik bir konuma sahip olan Anemurium, günümüzde Mersin ili, Anamur ilçesi, Ören Mahallesi'nde yer almaktadır (Tekocak ve Aldemir 2019: 1-2; Tekocak vd. 2019: 522; Tekocak 2020a: 179; Tekocak 2021: 2)¹ (Resim 1). Kentin kalıntıları, Toros Dağları'nın Akdeniz'e nadiren kuzey-güney istikametinde sokulduğu, denizden 152 m rakıma kadar yükselen tepelik arazinin denizle buluştuğu doğu yönünde görülebilmektedir² (Resim 2).

“Rüzgarlı Burun” anlamına gelen Anemurium adına ilk kez, MÖ 4. yüzyılda yaşadığı düşünülen antik coğrafyacı Pseudo Skylaks'ın eserinde rastlanmaktadır (Pseudo-Skylaks: 102). Berlin Müzesi'nde bulunan ve MÖ 4. yüzyıla ait bir sikke ise kente ait en erken veri olarak değerlendirilmekte ve Pseudo-Skylaks'ı doğrulamaktadır (Russell ve Weir 2000: 111-122; Pilhofer 2011: 212). Buna karşın 2020 yılı kazılarında ortaya çıkarılan ve III. Alexander Dönemi'ne (MÖ 336-323) tarihlendirilen bir bronz sikke ise kentte bulunan en erken tarihli eser olarak kayıtlara geçmiştir (Tekocak 2020b: 189). Diğer taraftan Livius (Livius XX. 4), Strabon (Strabon XIV. 5. 3, XIV. 6. 3), Plinius (Pliny V. XXII. 93; V. XXIII. 94) ve Tacitus (Tacitus XII. 55) gibi antik yazar ve coğrafyacıların eserlerinde de Anemurium ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Tarih sahnesinde var olduğu süreçte bölgede meydana gelen siyasi ve askeri gelişmelere bağlı olarak kentte inişli çıkışlı günler yaşanmıştır. MS 580 yılına gelindiğinde ise yaşanan büyük depremle, kentin başta kiliseleri ve su kemerleri olmak üzere birçok yapısı hasar almış, akabinde vuku bulan savaşların da etkisiyle kentin ekonomik durumu iyice bozulmuştur. Buna bağlı olarak MS 660'lı yıllardan sonra kentte beşeri faaliyetlerin azaldığı (Russell 1980: 39; Russell 1987: 22; Russell 2002: 222), MS 8. yüzyılın başlarına gelindiğinde de kentte yaşamın tamamen durma noktasına geldiği düşünülmekteydi. Ancak son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen birtakım buluntular, MS 12. ve 13. yüzyıla kadar kısmen de olsa burada yaşamın devam etmiş olabileceğini düşündürmeye başlamıştır (Tekocak 2020b: 190; Tekocak ve Aldemir 2021: 239-240).

¹ Antik kent Anamur yerleşim merkezine 6 km, doğusundaki Bozyazı'ya (Nagidos) 18 km, Aydıncık'a (Kelenderis) 50 km, Silifke'ye (Seleuceia) 105 km, batısındaki Gazipaşa'ya (Selinus) 78 km, güneyindeki Kıbrıs'a ise 65 km mesafede yer almaktadır

² Sarp ve tepelik bir arazi üzerine kurulan Akropole ait kalıntılar, antik kentin güney ucunda, denize doğru çıkıntı yapan ve oldukça yüksek bir zirveye sahip burun kısmında yer almaktadır. Kenti batıda sınırlayan dağın yamaçlarında, içerisinde birçok mezar tipine ait örneğin bulunduğu, güneyden-kuzeye doğru geniş bir alanı kaplayan nekropol sahası bulunmaktadır. Aşağı Şehir olarak adlandırılan düzlük alanda ise kentin anıtsal nitelikteki görkemli kamusal yapıları yer alır. Bu yapılar arasında; Halk Hamamı, Büyük Hamam, Liman Hamamı, Merkez (III 5) Hamamı, Küçük (III 15) Hamam, Odeon, Tiyatro, Bazilika, Nekropol Kilisesi, Merkez Kilisesi, Hazine Kilisesi ve Kutsal Havariler Kilisesi'ni sayabiliriz.

Kilikya Bölgesi ve Anadolu coğrafyasının siyasi ve ekonomik açıdan önemli kentlerinden birisi olan Anemurium’a 19. yüzyılın başlarından itibaren birçok seyyah, gezgin, asker, diplomat ve araştırmacı kente ilgi göstermiş ve ziyarette bulunmuşlardır. Anemurium’dan bahseden ilk kişi Albay F. Beaufort’tur (Beaufort 1818: 187-193). 1811 yılındaki ziyaretinde Beaufort, kentteki kuleler, tiyatro, odeon, su kemerleri ve mezarlar hakkında gözlemlerini aktarmıştır. Daha sonra 1824’de W.M. Leake (Leake 1824: 178, 199-20), 1876’da M. Collignon ve L. Duchesne (Collignon ve Duchesne 1877: 373), 1891-1892 yılları arasında R. Heberdey ve A. Wilhelm Anemurium’u ziyaret etmişler ve buradaki yapılarla ilgili bilgi vermişlerdir (Heberdey ve Wilhelm 1896: 155-156). İlk bilimsel çalışmalar ise, kapsamlı olmasa da, 1962 yılında E. Alföldi-Rosenbaum başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir (Rosenbaum 1963: 9-11). Söz konusu bu çalışmalar 1980’li yılların sonuna kadar kısa süreli sezonlar halinde belirli aralıklarla devam ettirilmiştir (Russell 1987: 13-14). Uzun bir aradan sonra 2016 yılında Mehmet Tekocak başkanlığındaki bir ekiple Anemurium’da yeniden çalışmalara başlanmış ve son yedi yılda çok önemli işler yapılmıştır (Tekocak 2020a: 198 vd.).

Buluntu Yerleri

Bu çalışmaya konu olan pişmiş toprak kandiller, Anemurium’da 2018-2021 yılları arasında kentin farklı noktalarında konumlandırılmış olan Merkez (III 5) Hamam, Küçük (III 15) Hamam ve Nekropol Kilisesi’nde gerçekleştirilen kazı çalışmalarından elde edilmiştir (Resim 1c-2).

Merkez (III 5) Hamamı

Kentin en merkezi noktasında yer aldığı için Merkez Hamamı olarak adlandırılan bu yapı, Roma Dönemi’nin tipik “*Sıra Tipi*” hamam örneğidir. Esasında küçük bir yapı olmasına karşın, sonradan çok fazla eklentiler yapıldığından, günümüzde büyük bir yapı kompleksi gibi görünmektedir. Oysa birkaçı dışında mekânların büyük çoğunluğu hamamın asıl işlevi dışında kullanıldığı dönemlere ait eklentilerdir. MS 4. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülen Merkez Hamamı, MS 6. yüzyıldan sonra bir müddet daha hamam olarak kullanılmış, daha sonra da farklı amaçlarla kullanım görmüştür (Alföldi 1968: 7; Smith 1968: 137-138; Campbell 1998: 37; Tekocak ve Aldemir 2019: 40-42; Tekocak 2020a: 205-206; Tekocak ve Aldemir 2021: 244; Tekocak 2022: 118-120).

Küçük (III 15) Hamam

Aşağı şehrin kuzeyinde, sahile yakın bir noktada inşa edilen Küçük Hamam yedi farklı mekândan oluşmaktadır. Merkez Hamamı gibi “*Sıra Tipi*” plan özelliklerine sahip olan bu yapı, MS 5. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır. Ancak sonrasında çeşitli eklentilerle, kentteki birçok yapı gibi asıl işlevi dışında, ticari/endüstriyel amaçlı kullanılmış ve MS 660 yılında da tamamen terk edilmiştir. Yapıda farklı tarihlerde kazı ve restorasyon çalışmaları yürütülmüştür (Russell 1975: 125; Russell 1977: 138; Russell 1981: 266-267; Tekocak ve Aldemir 2019: 36-40; Tekocak 2020a: 206-208; Tekocak 2020b: 184-186; Tekocak ve Aldemir 2021: 245-246; Tekocak 2022: 126).

Nekropol Kilisesi

Anemurium’da bilinen dört kiliseden birisi olan Nekropol Kilisesi, antik kentin kuzeyinde, nekropol alanı içerisinde, üç nefli bazilikal plan şemasında ve doğu-batı yönlü olarak inşa edilmiştir. Kilise içerisinde 1973-1978, 1987, 2018-2020 yıllarında kazı ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Russell 1975: 121-139; Russell 1977a: 138; Russell 1979: 5;

Russell 1981: 267-270; Russell 1988: 191-192; Russell 1989: 1631-1632; Tekocak 2020a: 200-202; Tekocak 2020b: 184-186; Tekocak 2022: 116-117, 125) olup çalışmalar sonucunda kilisenin beş farklı döneme tarihlendiği (Russell 1979: 3-5; Russell 1981: 268) ve çok sayıda mekânın zemininin mozaik ile kaplı olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda MS 5. yüzyılda yapıldığı düşünülen kilisenin MS 580’li yıllarda gerçekleşen büyük depremle tahrip olduğu anlaşılmıştır (Russell 1975: 126; Russell 1981: 268; Russell 1989: 1624; Campbell 1998: 44-45). Bu sebeple, söz konusu tarihten itibaren yapı kilise görevini yitirmiş varsayılmaktadır. Bununla birlikte, yapılan kazı çalışmaları sonucu elde edilen veriler, kilisenin MS 7. yüzyıldan sonra mezarlık alanı olarak kullanılmaya başladığını göstermektedir (Russell 1989: 1626; Tekocak 2017: 134-136; Tekocak ve Aldemir 2019: 52-56).

Anemurium Kandilleri (Resim 3-5)

Anemurium son dönem kazılarında çok sayıda kandil buluntusuna rastlanmıştır. Ancak bu çalışmada Anemurium kandilleri hakkında fikir vermesi adına tam olarak ele geçen toplam 9 adet örnek ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda kandillerden 6 adedinin (Kat. No: 1-6) kalıp yapımı, 3 tanesinin (Kat. No: 7-9) de çark yapımı oldukları anlaşılmıştır. Çark yapımı kandillere ait sadece tek bir tip, kalıp yapımı kandiller grubunda ise 3 farklı tipe ait örnekler tespit edilmiştir.

Tip I (Atlante Tip VIII B; Kat. No: 1; Resim 3a)

Bu kandil tipine ait elimizde sadece tek örnek (Kat. No: 1) bulunmakta olup Anemurium Küçük (III 15) Hamam’daki 2020 yılı kazılarında ele geçmiştir. Kalıp yapımı bu kandiller C. Pavolini tarafından Tip VIII B olarak tanımlanmıştır (Pavolini 1981: 194, Pl. XCVI, 7). Bu tip kandiller, dışbükey omuzlarındaki kabartma yaprak motifi süslemeleriyle karakterize edilir. Bir başka özelliği de diskus ile fitil deliğini birbirine bağlayan bir kanal düzenlemesine sahip olmasıdır. Ayrıca diskusta ve omuzda kabartma şeklinde çeşitli bezemeler bulunmaktadır. Diskusta yer alan doldurma delikleri kimi örnekte dar kimi örnekte daha geniş olarak düzenlenmişlerdir.

Anemurium’da bulunan örnek form bakımından “*Atlante Tip VIII B*” ile çok yakın benzerlikler göstermektedir. Bununla birlikte Anemurium örneğinin diskusunda süsleme olarak at üzerinde elinde mızrak tutan bir erkek figürü yanında köpeğiyle birlikte betimlenmiştir. Bu erkek figürü avlanan bir kişiyi veya atlı bir süvari temsil ediyor olabilir. Nitekim atlı avcı veya süvari/asker konusu kandiller üzerinde erken tarihlerde de olsa görülen ve bilinen bir konudur. Ancak bilinen diğer örneklerdeki figürlerin, süvari kıyafetleriyle birlikte elinde kalkan ve kılıç/mızrak tutar şekilde betimlendikleri görülmektedir (Bailey 1988: 376, Q3043, Pl. 101, fig. 64; Oziol ve Pouilloux 1969: 24, no. 65; Oziol 1977, Pl. 22, no. 413)

Bu tip kandiller, merkez Tunus Bölgesi’nde, özellikle Henchir es-Srira’da bulunan yerel bir atölyede ortaya çıkmıştır. Henchir es-Srira’da bu tip omuz süslemesine sahip çok sayıda kandil kalıbı bulunmuştur (Peacock vd. 1990: fig. 12e ve 12m). Bonifay’a göre, bu grup içerisinde kulbu delikli olanlar daha erken tarihli örneklerdir (Bonifay 2004: 358). Nabeul’da ise bu tip kandiller, MS 4. yy. ikinci yarısı ya da sonuna tarihlenen kontekstler içerisinde bulunmuşlardır. Kulplarında delik olmayan daha geç örnekler ise MS 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen tabakalarda ele geçmiştir (Bussière ve Wohl 2018: 350).

Verilen bu bilgiler doğrultusunda Anemurium’da ele geçen örneğin hem form tipi hem de süsleme özellikleri bakımından MS. 4. yüzyılın sonlarına ait Afrika üretimi bir kandil olduğu söylenebilir.

Kat. No : 1 (Resim 3a)

Kazı Env. No : ANR20.KH.YZY.FB.001

Bulutnu Yeri : Küçük (III 15) Hamam

Ölçüler : Y: 3.0 cm, U: 10.1 cm, G: 7.2 cm, DsÇ: 5.2 cm

Hamur ve Astar : Kahverengimsi sarı (5 YR 7/6) renkli hamur; az miktarda kireç taneciği ve gümüş mikalı, sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Kahverengimsi sarı (10 YR 6/6) renkli astar; ince, mat ve aşınmıştır.

Tanım : Kalıp yapımı. Burnun uç kısmındaki eksiklik dışında sağlamdır. Üstten bakıldığında oval olan gövdesi, çift konik profilli olup hafif basıktır. Omuzdaki kulbu delikli olup dikeydir. Kulbun ortasında, önden arkaya doğru uzanan üç sıra yiv vardır. Dış bükey omuzda kabartma stilize bitkisel süsleme vardır. Geniş iç bükey diskus buruna bir kanalla bağlanmakta olup yüksek kabartma birbirine bitişik çift sıra bant çevrelenmiştir. Diskusta kabartma şeklinde sağa doğru dörtlüneli koşar vaziyette bir at üzerinde elinde mızrak tutan bir erkek figürü, hemen yanında yine sağa doğru koşar şekilde köpek figürü hemen önlerinde de stilize bir ağaç motifi betimlenmiştir. Diskusta yer alan küçük yuvarlak deliklerden köpeğin hemen altındaki büyükçe olanı yağ doldurma deliği, kafasının önündeki küçük olanı ise havalandırma deliği olmalıdır. Düz diplidir.

Karşılaştırma : Pavolini 1960: Pl. XCVI, 7-8; Bussière ve Wohl 2018: 350, Fig. 490. Bonifay 2004: Fig. 201, Tip 43 (Tip Atlante VIII B), 1.

Tarihi : MS 4. yüzyılın sonları

Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri), Kat. No: 2-4; Resim 3b-c, 4a)

Bu kandil grubuna ait elimizde üç örnek (Kat. No: 2-4) bulunmaktadır. Söz konusu bu örnekler Merkez (III 5) Hamamı 2019 ve 2021 yılı kazılarında bulunmuşlardır. Kalıp yapımı bu kandiller Vessberg tarafından “Tip 20” olarak tanımlanmıştır. Levant’ta üretilen çağdaş kandillerle çok yakın benzerliğe sahip olan bu kandiller; küçük yekpare konik kulplu, oval formlu ve keskin kenarlı gövdelidir. Gövde kulptan fitil deliğine doğru daralarak devam ettiğinden burun kısmı kulp bölgesine göre daha dar bir ovalik ile son bulur. Bu kandil tipinin en karakteristik özelliği ise diskus ile fitil deliğini birbirine bağlayan bir kanal düzenlemesine sahip olmasıdır. Ayrıca diskusta ve omuzda kabartma şeklinde çeşitli bezemeler bulunmaktadır. Diskusta yer alan doldurma delikleri kimi örnekte dar kimi örnekte daha geniş olarak düzenlenmiş olup geniş olanların ağız kenarlarında küçük bir çukurluk söz konusudur.

Vessberg, *Tip 19* olarak adlandırdığı bu kandil grubunun esasında MS 4. ve 5. yüzyıllara ait olduğunu, ancak MS 5. ve 6. yüzyıllarda da kullanımda olduklarını belirtir (Vessberg 1953: 128). Oziol’da yapmış olduğu tipolojik dağılımda bu grubu *Tip 19, 4. Seri* olarak değerlendirir (Oziol 1977: 253-255, Fig. 12).

Bailey; *Vesberg Tip 19 (Oziol 4. Seri)* olarak tanıttığı örneklerin çoğunun Kıbrıs’tan geldiğini ve üretim yerinin de Kıbrıs olabileceğini, ancak Suriye, Filistin ve belki de Kilikya’nın da göz ardı edilmemesi gerektiğini söyler (Bailey 1982: 300). Ayrıca dünyanın farklı yerlerinde bulunan ve MS 7. yüzyıla tarihlenen benzer örnekleri verir (Bailey 1982: 318, Pl. 71, Q2616, 2617, 2618 ve 2619). Tanıtılan bu örneklerin hamurlar ise devetüyü ve portakal kırmızısı renklidir. Hayes ise daha yuvarlak bir gövde formuna sahip olduğu için yakın benzeri olmayan bir örneği “Çeşitli Bizans ve İslami Tipler” başlığı altında ele alarak MS geç 6–7. yüzyıllar arasında yaygın olan Bizans kandilinin Kıbrıs versiyonu olan *Vessberg Tip 19* grubundan olduğundan bahseder (Hayes 1980: 84, Pl. 41, no. 346). E. Lafli; Dağlık Kilikya Bölgesi’ndeki

bir mezarlık alanında yapılan kurtarma kazılarında ele geçen benzer örnekleri Erken Bizans Dönemi Tip III Kandilleri olarak tanımlamış ve MS 500-525 yılları arasına tarihlendirmiştir (Lafli 2005, 198-199, figs. 2g-t).

Anemurium'da bu gruba giren üç örnekten bir tanesi (Kat. No: 2) diğer ikisinden birtakım farklılıklar gösterir. Kat. No: 6'daki örneğimizin hamur rengi ve yapısı Bailey'in tanıttığı örneklerden Q2619 nolu da olduğu gibi mikalı ve devetüyü renkli iken diğer ikisi (Kat. No: 3-4) ise portakal kırmızısı renkte olanlara yakınlık göstermektedir. Bunun yanı sıra daha yuvarlağa yakın oval gövdesi ve daha geniş yağ haznesi ile biçim yönünde farklılık arz eder. Bir başka farklılık da diğer iki kandil üzerinde Hristiyanlık işaretlerinden haç ve christogram motifine karşın Kat. No: 2'de bu görülmez. Kat. No: 3 ve 4'deki kandiller hamur rengi ve yapısı benzer olmasına karşın yağ haznesi, doldurma deliği boyutu ve gövde formu bakımından bir takım farklılıklara sahiptirler. Kat. No: 3'deki kandil daha oval gövdeli, dar yağ hazneli ve daha geniş bir yağ doldurma deliğine sahiptir. Her üç kandilin diskus ve omuzunda kabartma süslemeler bulunmaktadır. Her üç kandilde de ortak bezeme unsuru olarak kabartma nokta dizisi kullanılmıştır.

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgilere dayanarak, burada değerlendirilen üç örneğimizin de hem form tipi hem de hamur özelliklerine bakarak MS 6.–7. yüzyıla tarihlenen Kıbrıs üretimi “*Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri)*” grubuna giren kandiller olduklarını söyleyebiliriz.

Kat. No : 2 (Resim 3b)

Kazı Env. No : ANR19.III5H.C.EM.007

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – C Alanı

Ölçüler : Y: 3.15 cm, U: 8.8 cm, G: 7.3 cm, DsÇ: 3,8 cm

Hamur ve Astar : Kahverengimsi sarı (10 YR 6/8) renkli hamur; kireç taneciği, kum, taşcık ve mikalı, sıkı, orta gözenekli ve iyi fırınlanmıştır. Yüzeyde yer yer siyah yanık izleri. Astarsız.

Tanım : Kalıp yapımı. Sağlam. Küçük yekpare konik kuplu, yuvarlatılmış oval formu ve keskin kenarlı gövdeli, geniş yağ hazneli, düz diplidir. Hafif içbükey diskus ile fitil deliğini birbirine bağlayan bir kanal yer alır. Diskus ve fitil deliği çift sıra bir çıkıntı bant ile çevrelenmiştir. Böylece diskus ile fitil deliği bir kanal ile birbirine bağlanmıştır. Diskus merkezde küçük yuvarlak bir doldurma deliği bulunur. Diskusta, doldurma deliğinden etrafa ışın demeti şeklinde yayılan birbirine paralel kabartma çizgiler ve fitil deliğine yakın kısımda kabartma bir nokta yer alır. Eğimli geniş omuzda ise kabartma nokta dizisinden oluşan bir bezeme kuşağı görülür. Burunda yanmaya bağlı siyah is izi vardır.

Karşılaştırma : Vessberg 1953: Pl. III, no. 22-23; Bailey 1982: 290, Pl. 71, Q2616 ve 2617; Hayes 1980: Pl. 41, no. 346; Oziol 1977: Pl. 43, no. 771-790; Lafli 2005: figs. 2g-t

Tarihi : MS 6.–7. yüzyıl

Kat. No : 3 (Resim 3c)

Kazı Env. No : ANR21.MH.11.C4.CA.002

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – 11C4 Mekanı

Ölçüler : Y: 2,5 cm, U: 9.5 cm, G: 7.1 cm, DsÇ: 4,7 cm

Hamur ve Astar : Açık kiremit kırmızı (5 YR 6/8) renkli hamur; yoğun kireç taneciği, kum ve az miktarda taşcıklı, sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Astarsız.

Tanım : Kalıp yapımı. Sağlam. Küçük yekpare konik kulplu, oval formu ve keskin kenarlı gövdeli, dar yağ hazneli, hafif içbükey diplidir. Burun hafifçe yuvarlatılmıştır. Diskus ve fitil

deliği bir çıkıntı bant ile çevrenmiştir. Böylece diskus ile fitil deliği bir kanal ile birbirine bağlanmıştır. Diskus merkezde yükseltilmiş ağız kenarlı geniş yuvarlak bir doldurma deliği. Diskusta doldurma deliğinin etrafından kabartma nokta ve ışın demeti, doldurma diskus ve burun arasında ise kabartma küçük bir haç motifi yer alır. Eğimli omuzda ise yine kabartma olarak zikzak süsü ve burun kısmının olduğu bölümde karşılıklı birer adet kabartma nokta bezeme görülür. Fitil deliğinin çevresinde yanmaya bağlı is izi vardır.

Karşılaştırma : Vessberg 1953: Pl. III, no. 22-23; Bailey 1982: 290, Pl. 71, Q2617 ve 2618; Hayes 1980: Pl. 41, no. 346; Oziol 1977: Pl. 43, no. 771-790; Laflı 2005: figs. 2g-t

Tarihi : MS 6.–7. yüzyıl

Kat. No : 4 (Resim 4a)

Kazı Env. No : ANR21.MH.11.C4.CA.003

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – 11C4 Mekanı

Ölçüler : Y: 3.0 cm, U: 9.2 cm, G: 6.8 cm, DsÇ: 3,4 cm

Hamur ve Astar : Açık kiremit kırmızı (5 YR 6/8) renkli hamur; kireç taneciği ve taşçıklı, sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Açık kırmızı (10 R 5/8) renkli ince, mat astar büyük oranda dökülmüştür. Astarsız.

Tanım: Kalıp yapımı. Sağlam. Küçük yekpare konik kulplu, oval formlu ve keskin kenarlı gövdeli, geniş yağ hazneli, düz diplidir. Burun kısmı hafifçe sivriltilmiştir. Diskus ve fitil deliği bir çıkıntı bantla çevrenmiştir. Böylece diskus ile fitil deliği bir kanal ile birbirine bağlanmıştır. Diskus merkezde küçük yuvarlak bir doldurma deliği. Diskusta doldurma deliğinin etrafında kabartma çarkıfelek süsü. Diskus ile burun arasında ise kabartma christogram motifi yer alır. Eğimli omuzda ise kabartma şeklinde aralarına nokta bezememeler yerleştirilmiş dalga süsü bulunmaktadır. Fitil deliğinin çevresinde yanmaya bağlı is izi vardır.

Karşılaştırma : Vessberg 1953: Pl. III, no. 22-23; Bailey 1982: 290, Pl. 71, Q2617 ve 2618; Hayes 1980: Pl. 41, no. 346. Oziol 1977: Pl. 43, no. 771-790; Laflı 2005: figs. 2g-t

Tarihi : MS 6.–7. Yüzyıl

Tip III (Vessberg Tip 20; Kat. No: 5-6; Resim 4b-c)

Bu tipe ait iki örnek (Kat. No: 5-6) bulunmakta olup bunlar da Anemurium Merkez (III 5) Hamamı'nda 2019 ve 2020 yıllarında yapılan kazılarda ele geçirilmiştir. Vessberg tarafından Tip 20 olarak tanımlanan kalıp yapımı bu kandillerin en önemli ve ayırt edici özelliği basık disk formlu ve yassı yuvarlak hazneli bir gövdeye sahip olmasıdır. Gövde üzerinde, diskusta ve tabanında çoğunlukla yarım ve tam daire yiv bantlar, nokta dizisi ve çizgiler olmak üzere çeşitli baskı bezemeler yer alır. Hamuru ise genelde az katkılı, ince elenmiş ve açık sarı renktedir. Anemurium'da bulunan her iki örnek hem form ve bezeme hem de hamur yapısı bakımından Vessberg Tip 20 ile çok yakın benzerlikler göstermektedir.

Bu kandil tipine ait en fazla örneğe Kıbrıs'ta rastlanmıştır. Bu sebeple de Kıbrıs üretimi olarak kabul edilmiştir. Kıbrıs'ta ele geçen örnekler üzerine bir çalışma gerçekleştiren Vessberg bu kandilleri Tip 20 olarak değerlendirmiş ve MS 4. yy. ortaları – MS 5. yy. ortaları arasına tarihlendirmiştir (Vessberg 1953: 128, Pl. III, no. 25). Bailey, bu tipe ait örnekleri Levanten kandil grubu altında ele almış (Bailey 1982: 282-283) ve de Filistin-Suriye yakınlarında ele geçen ve British Museum'da sergilenen çok yakın benzer bir örneği de MS geç 5. yy. ile 6. yüzyıla vermiştir (Bailey 1982: 290, Pl. 61, Q2352). Bu benzer örneklerin yanı sıra Salamis'te bulunan bir Oziol ve Pouilloux tarafından MS 6. yy.a (Oziol ve Pouilloux 1969: 24, Pl. 11, no. 473; Oziol 1977: 279-280, Pl. 46-48, no. 842-878), Royal Ontario Museum'da sergilenen ve Kıbrıs'tan ulaştığı bilinen bir başka örnek Hayes tarafından MS 6. yy.a (Hayes 1980: 84, Pl.

41, no. 48); Rodos'tan ele geçmiş ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir örnek ise MS 5.–7 yy.a tarihlendirilmiştir (Kassab ve Sezer 1987: 35, Fig. 13). Tüm bu veriler ışığında Anemurium'da ele geçen örneklerin hem form tipi hem de hamur özellikleri bakımından Kıbrıs üretimi olduklarını ve de Bailey tarafından tanıtılan yakın benzerlerinden yola çıkarak ta MS 5. yüzyıl sonları ile MS 6. yüzyıla ait örnekler olduklarını söyleyebiliriz.

Kat. No : 5 (Resim 4b)

Kazı Env. No : ANR19.III5H.C.EO.005

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – C Alanı

Ölçüler : Y: 2.3 cm, U: 8.94 cm, G: 8.3 cm, DsÇ: 7.9 cm

Hamur ve Astar : Kahverengimsi sarı (10 YR 6/8) renkli hamur; az miktarda kireç taneciği, taşçık ve mikalı, sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Astarsız.

Tanım : Kalıp yapımı. Sağlam. Fitol deliğinin çevresinde küçük bir kırık. Gövdesi yuvarlak disk formu ve basık yuvarlak haznelidir. Düz diskusun tam ortasında küçük yağ deliği. Hafifçe öne doğru çıkıntı yapan kısa yuvarlak burun ve fitil deliği. Gövde üst bölümü ve diskus ile düz dipte çeşitli baskı bezemeler vardır. Diskusta iç içe geçmiş üç adet yiv bant süsü olup bunlardan en dıştaki dar olup içerisinde nokta dizisi yer alır. İçteki geniş adımlı konsantrik dairesel yiv bant süsü arasında ise içlerinde tekli veya üçlü noktalar bulunan ve birbirlerine bağlı yarım daire dizisi vardır. Fitol deliği ve tam karşı hizasına denk gelen gövde alt kısmında çift sıra düz yiv çizgiler ve hemen yanlarında üç adet nokta dizisi yer alır. Düz dipte ise çift sıra dairesel yivlerden oluşturulan geniş bir bant ve bu bant içerisinde nokta dizisi bezemesi yer alır. Fitol deliği çevresinde yanmaya bağlı hafif siyah is izi vardır.

Karşılaştırma : Bailey 1982: 290, Pl. 62, Q2349, 2350 ve 2352.

Tarihi : MS geç 5. – 6. yüzyıl.

Kat. No : 6 (Resim 4c)

Kazı Env. No : ANR20.III5H.17.ED.001

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – 17. Mekan

Ölçüler : Y: 3.0 cm, U: 10.8 cm, G: 9.93 cm, DsÇ: 8.0 cm

Hamur ve Astar : Sarımsı kahve renkli (10 YR 7/6) hamur; az miktarda kireç taneciği ve gümüş mikalı, sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Yüzey yer yer kalker tabakası ile kaplı.

Tanım : Kalıp yapımı. Sağlam. Gövdesi yuvarlak disk formu, yassı yuvarlak haznelidir. Diskus hafif içbükey olup merkezde küçük yağ deliği. Dar eğimli omuzlu ve düz diplidir. Hafif öne doğru çıkıntı yapan kısa yuvarlak burun ve fitil deliği. Diskusu kaplayan malta haçı, haç kollarının ucunda noktalar ve bu haçın kolları arasında buğday başağını andıran bitkisel bezeme. Diskusu en dışta dairesel bantlar arasında damla şeklinde nokta dizisinden oluşan dairesel bir çerçeve sınırlar. Fitol deliği ve çevresinde yanmaya bağlı siyah is izi vardır.

Karşılaştırma : Bailey 1982: 290, Pl. 62, Q2349, 2350 ve 2352.

Tarihi : MS geç 5. – 6. yüzyıl.

Tip IV (Kat. No: 7-9; Resim 5a-b-c)

Bu çalışmada ele alınan kandillerden en fazla örneğe sahip ikinci kandil grubudur. Bu gruba ait üç örnek (Kat. No: 7-9) tespit edilmiş olup bunlar da Nekropol Kilisesi ve Merkez (III 5) Hamamı 2018 ve 2019 yılı kazılarında ele geçirilmişlerdir. Çark yapımı olan bu kandiller hem form hem de hamur özellikleri bakımından diğer örneklerden hemen ayrılır. Bu tiple ilgili bir başka önemli husus da erken dönemlerde üretilen ve “Tea-Pot (Demlik Form)” olarak adlandırılan kandillerle karıştırılıyor olmasıdır. Bu tipin form bakımından en karakteristik özelliği ise yuvarlak gövdeli, geniş doldurma delikli, doldurma deliğine kadar devam

yuvarlatılmış omuzlu, sonradan eklenen konik burunlu, minik tutamak şeklinde kulplu ve genelde düz dipli olmasıdır. Bailey, bizim kandillerimize yakın benzerlik gösteren kandilleri “*Tea-Pot (Demlik Form)*” tipinin geç örnekleri olarak kabul ederek MS 5.-7. yüzyıla tarihlendirmiş, üretim yeri olarak da Küçük Asya yani Anadolu’yu göstermiştir (Bailey 1988: 412, 418-419, Pl. 125, Q3339-3343). Bailey bu çalışmasında uzun yıllar önce Anemurium antik kenti kazılarında çalışmış olan H. Williams ile bu çark yapımı kandiller ve olası tarihlendirmeleri için bir görüşme yaptığını ve bu görüşmeden fazlasıyla yararlandığını vurgular. Bailey, bizim kandillerimizin yakın benzerini; çark yapımı, yuvarlak gövdeli, içe doğru eğimli omuzlu, yükseltilmiş kenarlara sahip geniş doldurma delikli, yuvarlak uçlu konik burunlu, içbükey düz dipli bir form özelliğine sahip olduğunu belirtip MS 6.-7. yüzyıla tarihlendirmiş ve üretim yeri olarak da Anemurium’u göstermiştir (Bailey 1988: 418-419, Pl. 125, Q3342).

Williams ve Taylor ise yapmış oldukları çalışmalarında; Anemurium’daki Roma Dönemi’ne ait Halk Hamamı’nda 1968 yılında ortaya çıkarılan 650 adedi sağlam olmak üzere çok sayıda kandil parçası ve kandil kalıbından oluşan zengin bir buluntu grubundan bahsederler (Williams ve Taylor 1975: 77). Ayrıca bu zengin kandil koleksiyonunun, içerisinde MS 5. yüzyıldan 7. yüzyılın ortalarına ait çanak çömleğin de bulunduğu karışık bir dolgudan geldiğini belirtirler ve üç farklı form tipine ayırırlar. Bizim örneklerimizle benzer tipte olanları da “*Form III*” başlığı altında değerlendirmişlerdir. İnceledikleri kandillerin kaliteli kırmızımsı kahverengi killi, astarsız, küresel gövdeli, hafifçe yükseltilmiş düz dipli, yekpare minik kulplu, gövdeye sonradan eklenen konik burunlu, yükseltilmiş ağız kenarlı geniş doldurma deliği ile karakterize edildiklerini belirtirler. Ayrıca hemen hemen her kazı sezonunda çok sayıda bu tip kandillerin ele geçtiğinden, benzeri örneklerin Miletos’tan bilindiğinden ve de Konya Bölgesi’nden geldiği iddia edilenlerin de İstanbul’da görüldüğünden söz ederler (Williams ve Taylor 1975: 84, Fig. 7, Fig. 8. Form 3: An 68-51 XXV 3). Ancak maalesef net bir tarihlendirme önerisinde bulunmazlar. Burada karşılaştırma için vermiş oldukları Miletos ve Konya Bölgesi’nden geldiği belirtilen kandillerin bizim Anemurium kazılarında ele geçenlerle gövde formundaki genel bir benzerlik dışında, çok fazla bir benzerliğe sahip olmadıklarını görüyoruz (Menzel 1969: 85, 87, nos. 562, 572, Abb. 72.10 ve 85.6). Özellikle Menzel’in yayınındaki 562 nolu örneğin MS 2. yüzyıl gibi daha erken bir tarihten olması hem form hem de dönem açısından aralarındaki farkı açıkça ortaya koymaktadır.

Kandil tipolojisi içerisinde çok sık rastlayamadığımız bu form tipi ile ilgili Anemurium antik kenti büyük bir önem arz etmektedir. Bugüne kadar karşılaşılan örnekler ve bunlarla ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda, çoğunlukla verilen bilgiler, bu kandil grubunun büyük bir olasılıkla Anemurium’da üretiminin olduğunu göstermiştir. Buna karşın tarihlendirme konusunda ise aynı şekilde şanslı olmadığımızı söyleyebiliriz. Yukarıda da belirtildiği üzere Anemurium’da eski kazı ekibince uzun yıllar önce yapılan çalışmalarda oldukça zengin bir kandil buluntu grubu ele geçirilmiş ve bununla ilgili de kapsamlı olmayan küçük bir yayın hazırlanmıştı. Ancak ilgili yayında bu form tipine ait sadece bir örneğin genel olarak tanıtılmış olması, bu kandillerle var olan boşluğun doldurulması ve daha net bilgilerin ortaya konması için maalesef yeterli olmamıştır. Yeni kazı döneminde tarafımızca yürütülen kazılarda ortaya çıkarılanlar ise karışık dolgu içerisinden ele geçen ve bir kısmı burada tanıtılan çok az sayıdaki örnekten oluşmaktadır. Dolayısıyla bizim çalışmalarımızda da bu kandil grubuna yönelik henüz daha dar ve net bir tarihlendirme için yeterli veriye sahip değiliz. Tıpkı geçmiş kazı dönemindeki örnekler de olduğu gibi burada değerlendirilen kandiller de genelde MS 5.-7.

yüzyılın ilk yarısına ait buluntularla birlikte ele geçmiş olmakla birlikte 6. yüzyıla ait materyalin daha yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu kandiller için daha fazla ve net bilgilere ulaşana kadar biz de *Tip IV* başlığı altında incelenen bu üç örnek için MS. 6. yüzyılı önermek yerine, şimdilik genel anlayışa uyarak MS. 6.-7. yüzyıla tarihlendirmek istiyoruz. Kazılar ve araştırmalar devam ettikçe bu kandillerin üretim ve tarihlendirme konusunun netlik kazanacağına inanıyoruz.

Kat. No : 7 (Resim 5a)

Kazı Env. No : ANR18.NK.C.A.G.D.YZY.AM.001

Buluntu Yeri : Nekropol Kilisesi - Yüzey

Ölçüler : Y: 3.0 cm, U: 6.96 cm, G: 5.36 cm, DsÇ: 2.3 cm, KÇ: 2.67 cm

Hamur ve Astar : Açık kırmızı (2.5 YR 6/8) renkli hamur; az miktarda küçük kireç taneciği ve gümüş mikalı, sıkı, gözeneksiz ve iyi fırınlanmıştır. Yüzey yer yer kalker ve toprak patenası kaplıdır. Astarsız.

Tanım : Çark yapımı. Kırık halde bulunmuş olup birleştirilmiştir. Sadece gövdede iki farklı yerde eksik vardır. Üstten 'C' harfini andıran küresel gövdesi konveks profilli, hafifçe belirginleştirilmiş düz dipli, yekpare minik düğme kulplu, gövdeye sonradan eklenen konik burunlu, yükseltilmiş ağız kenarlı geniş doldurma delikli, hafifçe yükseltilmiş düz diplidir. Sonradan eklenen burun kandil gövde hizasını geçmez. Kandil burnu ve fitil deliği çevresinde yanmaya bağlı siyah is izi vardır.

Karşılaştırma : Williams ve Taylor 1975: 84, Fig. 7, Fig. 8. Form 3: An 68-51 XXV 3; Bailey 1988: 418-419, Pl. 125, Q3342.

Tarihi : MS 6.-7. yüzyıl.

Kat. No : 8 (Resim 5b)

Kazı Env. No : ANR19.III5H.B.EB.003

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – B Alanı

Ölçüler : Y: 2.6 cm, U: 7.11 cm, G: 5.03 cm, DsÇ: 2.3 cm KÇ: 2.5 cm

Hamur ve Astar : Açık kırmızı (2.5 YR 6/6) renkli hamur; az miktarda kireç taneciği, kum, taşçık ve gümüş mikalı, sıkı, az gözenekli ve orta fırınlanmıştır. Astarsız

Tanım : Çark Yapımı. Sağlam. Üstten 'C' harfini andıran küresel gövdesi konveks profilli, hafifçe belirginleştirilmiş düz dipli, dikey şerit kuplu, gövdeye sonradan eklenen konik burunlu, yükseltilmiş ağız kenarlı geniş doldurma delikli, hafifçe yükseltilmiş içbükey düz diplidir. Sonradan eklenen burun kandil gövde hizasını geçmez. Fitol deliği çevresinde yanmaya bağlı is izleri. Kandil burnu ve oval fitil deliği çevresinde is yanmaya bağlı siyah is izi vardır.

Karşılaştırma : Williams ve Taylor 1975: 84, Fig. 7, Fig. 8. Form 3: An 68-51 XXV 3, Bailey 1988: 418-419, Pl. 125, Q3342.

Tarihi : MS 6.-7. yüzyıl.

Kat. No : 9 (Resim 5c)

Kazı Env. No : ANR19.III5H.10M.EM.036

Buluntu Yeri : Merkez (III 5) Hamamı – 10. Mekan

Ölçüler : Y: 3.12 cm, U: 7.44 cm, G: 4.85 cm, DsÇ: 2.3 cm, KÇ: 2.97 cm

Hamur ve Astar : Açık kırmızı (2.5 YR 6/6) renkli hamur; az miktarda kireç taneciği, kum, taşçık ve gümüş mikalı, sıkı, az gözenekli ve orta fırınlanmıştır. Astarsız

Tanım : Çark Yapımı. Sağlam. Üstten 'C' harfini andıran küresel gövdesi konveks profilli, hafif içbükey düz dipli, dikey şerit kuplu, gövdeye sonradan eklenen konik burunlu, oval fitil delikli, yükseltilmiş ağız kenarlı geniş doldurma delikli, hafifçe yükseltilmiş içbükey düz

diplidir. Sonradan eklenen burun kandil gövde hizasını geçmez. Fital deliği çevresinde yanmaya bağlı is izleri. Burun ve oval fital deliği çevresinde yanmaya bağlı siyah is izi vardır.

Karşılaştırma : Williams ve Taylor 1975: 84, Fig. 7, Fig. 8. Form 3: An 68-51 XXV 3, Bailey 1988: 418-419, Pl. 125, Q3342.

Tarihi : MS 6.-7. yüzyıl.

Sonuç

Dağlık Kilikya Bölgesi'nin önemli bir liman kenti olan Anemurium'da 2018-2021 yılları arasında sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarında ele geçen pişmiş toprak kandillerden bir grup burada kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bahse konu kandiller kentin farklı noktalarında konumlandırılmış olan Merkez Hamam, Küçük Hamam ve Nekropol Kilisesi kazılarında ortaya çıkarılmıştır. Kandillerin büyük çoğunluğu ise Merkez Hamam'a aittir.

Çalışma kapsamında incelenen 9 adet kandilin kalıp ve çark yapımı olmak üzere iki farklı teknikte üretildikleri saptanmıştır. Kalıp yapımı kandillere ait üç farklı tipe ait 6 örnek, çark yapımı olan tek bir tipe ait 3 örnek tespit edilmiştir. Kalıp yapımı kandiller; Tip I (Atlante Tip VIII B)'e ait 1 örnek, Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri)'ye ait 3 örnek ve Tip III (Vessberg Tip 20)'e ait 2 örnekten, çark yapımı kandiller ise Anemurium üretimi olduğu düşünülen Tip IV'e ait 3 örnekten oluşmaktadır. Bu veriler Anemurium'da yaklaşık %67'lik bir oranla kalıp yapımı kandil tercihinin öne çıktığını göstermektedir.

Tip I olarak tanıtılan kandil literatürde “*Atlante Tip VIII B*” olarak bilinen ve Afrika üretimi olarak bilinmekte olup MS 4. yüzyılın sonuna tarihlendirilir. Bu kandil aynı zamanda figüratif süslemeli tek örnektir. Anemurium'da Kıbrıs'tan ithal iki farklı kandil tipine rastlanmıştır. Bunlardan ilki Tip II başlığı altında ele aldığımız ve MS 6.-7. yüzyıla ait “*Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri)*” kandil grubuna giren örneklerdir. İkincisi ise basık disk formlu ve yassı yuvarlak hazneli gövde yapısıyla oldukça ilginç bir form olan “*Vessberg Tip 20*” grubuna ait örneklerdir. MS. 5. yüzyıl sonları ile MS 6. yüzyıla tarihlenen örneklerimizin form özellikleri, üzerindeki süslemeler ve hamur yapısı bunların Kıbrıs üretimi olduklarını doğrulamaktadır. Bu çalışmayı oldukça önemli kılan kandiller ise Tip IV başlığı altında ele alınan örneklerdir. Kandil tipolojisi içerisinde sıkça rastlanılmayan bu form tipi ile ilgili Anemurium antik kenti büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü yapmış olduğumuz araştırmalar, bu kandillerin Anemurium'a ait olduğunu, bir başka ifade ile bunların Anemurium'da üretildiklerini ortaya koymuştur. Buna karşın tarihlendirme konusunda bu kadar şanslı olmadığımızı söylemekte yarar vardır. Bu tipte ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaların yetersiz olmasının yanı sıra buluntu kontekslerinin de geniş zaman aralığına yayılması daha net bir tarihlendirme için biraz daha zamana ihtiyacımız olduğunu göstermiştir. Tüm bunlara karşın elde edilen veriler doğrultusunda, Tip IV olarak tanımladığımız küresel gövdeli, uzun konik burunlu, geniş doldurma delikli bu kandillerin MS 6.-7. yüzyılda üretildiğini ve de kullanıldığını söyleyebiliriz. Buradan da anlaşılacağı üzere, Anemurium halkı her ne kadar aydınlatma ihtiyacını karşılamak üzere kendi yerel üretimini yapmış olsa da kent dışından ithal kandiller getirmekten de geri durmamıştır. İthal mallar açısından bakıldığında Anemurium'da Kıbrıs kökenli ürünlerin yoğun olduğu görülmektedir.

Resimler Listesi

Resim 1. Mersin İlinin Konumu, b: Dağlık Kilikya Bölgesi, c: Anemurium Kent Planı

Resim 2. Anemurium Antik Kenti Genel Görünümü ve Kandil Buluntu Yerleri

Resim 3. a: Tip I (Atlante Tip VIII B), b-c: Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri)

Resim 4. a: Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri), b-c: Tip III (Vessberg Tip 20)

Resim 5. a-b-c: Tip IV

Kısaltmalar Listesi

cm: santimetre

DsÇ.: Diskus Çapı

etc: et cetera

G: Genişlik

Kazı Evn. No: Kazı Envanter Numarası

Kat. No: Katalog Numarası

KÇ: Kaide Çapı

km: Kilometre

m: metre

MÖ: Milattan Önce

MS-AD: Milattan Sonra

U: Uzunluk

Y: Yükseklik

Kaynaklar

Antik Kaynaklar

Livius: History of Rome, Vol. IV, Çev. G. Baker, New York, 1828.

Pliny: *Natural History*, Vol. II, Çev. H. Rackham, Londra, 1961.

Pseudo-Skylaks: *Seyrüsefer*, Çev. M. Arslan, Libri II, 2016, 246-307.

Strabon: *Geographika, Anadolu Antik Coğrafyası (Kitap XII, XIII, XIV)*, Çev. A. Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.

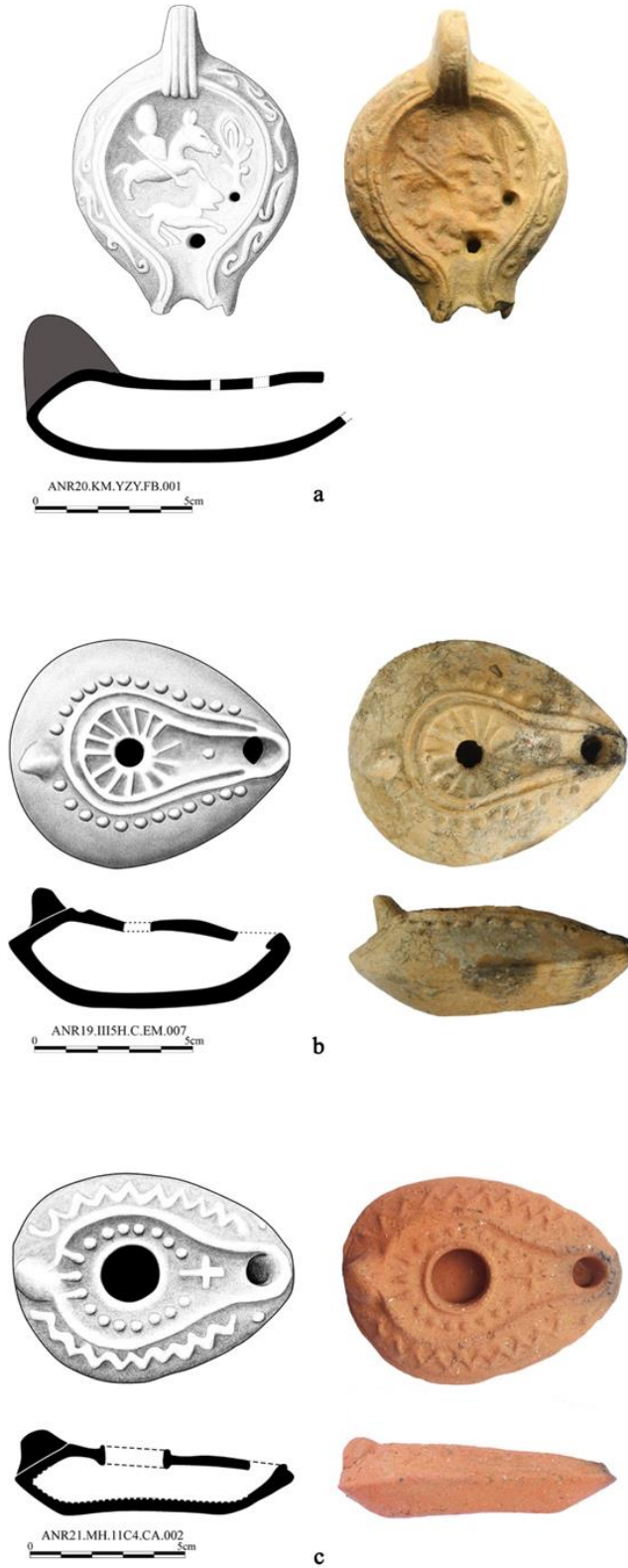
Tacitus: *Annals of Tacitus*, Çev. A. J. Church ve W.J. Brodribb, Londra, 1906.

Modern Kaynaklar

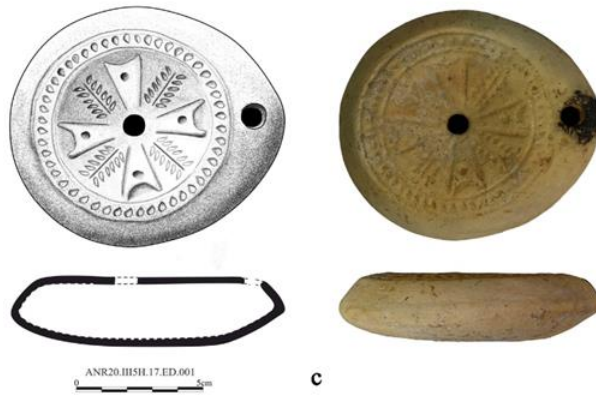
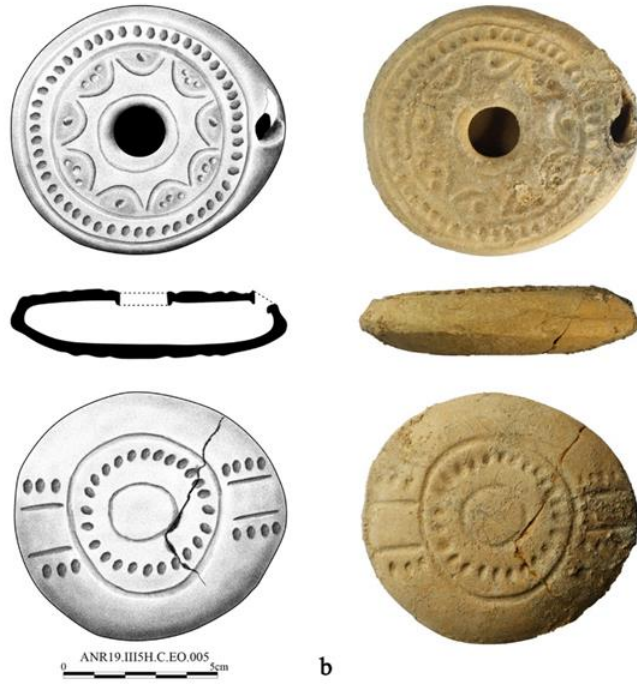
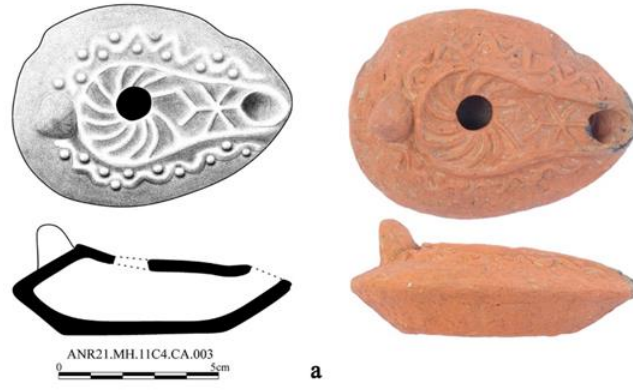
- Alföldi 1968: Alföldi, E., “Excavation and Restoration in Anemurium, 1966”, *TAD XV-I*, 1968, 5-12.
- Alföldi Rosenbaum 1971: Alföldi Rosenbaum, E., *Anamur Nekropolü (The Necropolis of Anemurium)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971.
- Bailey 1982: Bailey, D. M., *Catalogue of the Lamps in the British Museum II*, Londra, 1980.
- Bailey 1988: Bailey, D. M., *A Catalogue of the Lamps in the British Museum III, Roman Provincial Lamps*, Londra, 1988.
- Beaufort 1818: Beaufort, F., *Karamania, A Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity*, Londra, 1818.
- Bonifay 2004: Bonifay, M., *Études sur la céramique romaine tardive d’Afrique*, BAR International Series 1301, Oxford, 2004.
- Bussière ve Wohl 2018: Bussière, J. ve Wohl, B. L., *Ancient Lamps in the J. Paul Getty Museum*, Los Angeles, 2018.
- Campbell 1998: Campbell, S. D., *The Mosaic of Anemurium*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Canada, 1998.
- Collignon ve Duchesne 1877: Collignon, M. ve Duchesne, L., ”Rapport sur un voyage archéologique en Asie Mineure”, *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Année 1877, 361-376.
- Hayes 1980: Hayes, J. W., *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum I: Greek and Roman Clay Lamps*, Toronto, 1980.
- Heberdey ve Wilhelm 1896: Heberdey, R. ve Wilhelm, A., *Reisen in Kilikien (ausgeführt 1891-182)*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Vol. VI, Band: XLIV, Viyana, 1896.
- Honigmann ve Maricq 1953: Honigmann, E. ve Maricq, A., *Recherches sur les Res Gestae divi Saporis*, Bruxelles, 1953.
- Kassab ve Sezer 1987: Kassab, D. ve Sezer, T., “Présentation de la Collection des Lampes en Terre Cuite du Musée Archéologique d’Istanbul”, *Varia Anatolica I*, 1987, 35-38.
- Lafli 2005: Lafli, E., “Early Byzantine Lamps from Alata: A Cemetery Site in Rough Cilicia (Southern Turkey)”, Ed. L. Chrzanovski, *Lychnological Acts I. Acts of the 1st international congress on ancient lighting devices (Nyon-Geneva, 29. IX – 4.X.2003)*, *Monographies Instrumentum* 30, Montagnac 2005, 193-201.

- Menzel 1969: Menzel, H., *Antike Lampen im Römische-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz, 1969.
- Oziol 1977: Oziol, T., *Salamine de Chypre VII, Les Lampes du Musée de Chypre*, Paris, 1977.
- Oziol ve Poilloux 1969: Oziol, T. ve Pouilloux, J., *Salamine de Chypre I, Les Lampes*, Paris, 1969.
- Pavolini 1981: Pavolini, C., “Decorazioni di Navigius o di altro tipo. Forme VIII e IX”, *Atlante delle Forme Ceramiche I, Ceramica Fine Romana nel Bacino Mediterraneo, (Medio E Tardo Impero)*, Enciclopedia Dell’arte Antica Classica e Orientale, Vol. I, Roma, 1981, 192-198.
- Peacock vd. 1990: Peacock, D. P. S., Bejaoui, F. ve Ben Lazreg, N., “Roman Pottery Production in Central Tunisia”, *Journal of Roman Archaeology* 3, 59-84.
- Pilhofer 2011: Pilhofer, P., “Anemurion”, *Neues aus der Welt der frühen Christen, Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament* 195, Stuttgart, 2011, 207-226.
- Ramsay 1960: Ramsay, W. M., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. M. Pektaş, Ankara, 1960.
- Rosenbaum 1963: Rosenbaum, E., “Survey of Roman Cemeteries in Asia Minor”, Report of the Council of Management and of the Director for 1962, *Anatolian Studies* 13, 1963, 3-17.
- Russell ve Weir 2000: Russell, J. ve Weir, M. G., “Cypriots in Cilicia, A Rare coin of Anemourion”, *Revue numismatique*, 6e serie-Tome 155, 2000, 111-122.
- Russell 1980: Russell, J., “The Changing Face of a Roman City”, *Archaeology* 33-5, 1980, 31-40.
- Russell 1987: Russell, J., *The Mosaic Inscriptions of Anemurium* (Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), Viyana, 1987.
- Russell 2002: Russell, J., “Anemourion”, *The Economic History of Byzantium: From The Seventh through the Fifteenth Century*, Vol. 39, 2002, 221-228.
- Russell 1975: Russell, J., “Excavations at Anemurium (Eski Anamur) 1973”, *TAD XXII-2*, 1975, 121-139.
- Russell 1977: Russell, J., “Excavations at Anemurium (Eski Anamur) - 1975”, *TAD XXIV-2*, 1977, 133-145.

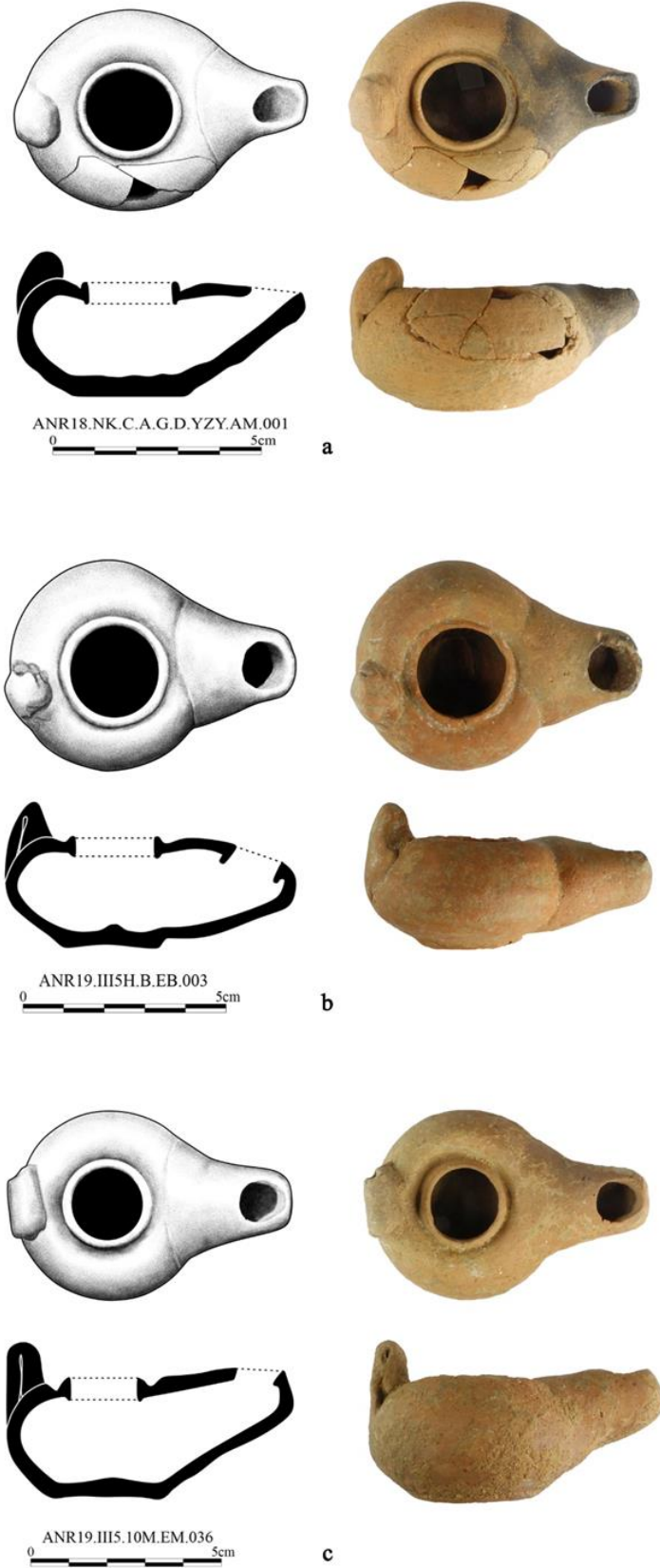
- Russell 1981: Russell, J., “Excavations at Anemurium (Eski Anamur) 1976”, *TAD XXV-I*, 1981, 263-290.
- Russell 1989: Russell, J., “Christianity at Anemurium (Cilicia)”, *Actes du XIe congrès international d'archéologie chrétienne*, Lyon, Vienne, Grenoble, Genève, Aoste, 21-28 septembre 1986, École Française de Rome, 1989, 1621-1637.
- Smith 1968: Smith, L. C., “Excavation Report, Eski Anamur (Anemurium), 1967”, *TAD XVI-I*, 968, 137-144.
- Tekocak 2017: Tekocak, M., “Anemurium Kiliselerine Genel Bir Bakış”, *VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri (VII. International Turkic Art, History and Folklore Congress/Art Activities, (04-06 Mayıs (May) 2017-Konya, Konya, 2017, 133-142.*
- Tekocak ve Aldemir 2019: Tekocak, M. ve Aldemir, C., *Anemurion: Anadolu'nun Güneyinde Bir Liman Kenti*, Anemurion Çalışmaları I, Ankara, 2019.
- Tekocak vd. 2019: Tekocak, M., Gündüz, R. ve Aldemir, C., “Anemurium Odeonu Üzerine Yeni Bir Değerlendirme“, Keleş, V. vd. (Ed.), *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, Ankara, 2019, 521-548.
- Tekocak 2020a: Tekocak, M., “Anemurium Kazı ve Restorasyon Çalışmaları: 2018”, *KST*, 41.3, 2020, 197-220.
- Tekocak 2020b: Tekocak, M., “Anadolu'nun Güneyinde Bir Liman Kenti: Anemurium”, *Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları*, Mersin, 2020, 178-209.
- Tekocak 2021: Tekocak, M., “Anemurium Antik Kenti'nde Kültürel Mirası Koruma ve Yaşatma Çalışmaları”, *Kültürel Miras Araştırmaları 2-1*, 2021, 1-15.
- Tekocak ve Aldemir 2021: Tekocak, M. ve Aldemir, C., “Anemurium Ancient City in the Light of new Studies: 2016-2018 (Cilicia, Turkey)”, *Anodos, Studies of the Ancient World 15/2015*, Trnava, 237-252.
- Tekocak 2022: Tekocak, M., “Anemurium Kazı ve Restorasyon Çalışmaları: 2019-2020”, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, Ankara, 2022, 115-136.
- Vessberg 1953: Vessberg, O., “Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus”, *Opuscula Atheniensia I*, 1953, 115-129.
- Williams ve Taylor 1975: Williams, H. ve Taylor, P., “A Byzantine Lamp Hoard from Anamur (Cilicia)”, *Anatolian Studies 25*, 1975, 77-84.

Resim 3. a: Tip I (Atlante Tip VIII B), **b-c:** Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri))

Resim 4. a: Tip II (Vessberg Tip 19 (Oziol 4. Seri), **b-c:** Tip III (Vessberg Tip 20)

Resim 5. a-b-c: Tip IV